

Mátyás király

Se szeri, se száma azoknak a legendáknak, melyeket népünk minden felszólítás vagy buzdítás nélkül Mátyás királyról még ma is terjeszt. Ezen több ok miatt elcsodálkozhatunk. Fél ezredéve, hogy Mátyás megszületett. Hogy tudta megőrizni a nép ezt a rengeteg tanulságos és példaadó történetet oly hosszú ideig? Bámulatos hűséggel őrizte meg. Azóta is volt nagy uralkodónk, de a jó szemű, a tréfacsináló Mátyás alakja frissebben él a nép képzeletében, mint akár Ferenc Józsefé. Valljuk meg, hozzánk is közelebb áll. A nép a maga egyéni, különleges módján méri az időt is. Ismerjük az egy kicsit szomorúan hangzó közmondást: Meghalt Mátyás, oda az igazság. Vigaszunkra szolgálhat, hogy a nép lelkében Mátyás ma sem halt meg; így tán az igazság állapota sem fordult véglegesen oly rosszra. Ha Mátyás királyról a történelemírás egy sort sem jegyzett volna fel, személyiségét akkor is ismernők. Ilyet kevés uralkodóról mondhatnánk el. A különös az, hogy a népi mesékből személyiségének épp legfontosabb vonásait ismernénk, lelkületének azt a lényegét, amely a történelem alakításában is a legjellegzetesebb volt. Nem véletlen hát, hogy a nép oly konokan éppen az ő alakjához ragaszkodott, épp az ő szellemét mentette a pusztulástól, épp azt akarta, hogy úgy mondjuk, érvényben tartani mindörökre. Mátyás rászolgált erre a ragaszkodásra.

Igazságos volt. Az oknyomozó történetírás ezt azal magyarázza, hogy azért segítette és pártolta az addig embertelenül kiuzsorázott népet, mert a nép megerősítésével vélte legjobban meggyöngíteni a hatalmaskodó kiskirály főurak hatalmát. A nép nem törődik ilyen esetleges okkal vagy magyarázattal, melyhez hasonlólt mellesleg minden kor minden uralkodója ötöt is lelhetne, ha a népet és az igazságot akarja szolgálni. A nép aényt nézte, és hálából Mátyást a maga módján ő is megkoronázta: meséinek hősei sorába emelte.

Mátyás sorsa valóban úgy alakul, akár a mesebeli szegény özvegyasszony legkisebb fiáé, aki rengeteg szenvedés és próba után végre csoda révén királyságot nyer. Méltatlanul üldözött özvegy az ő anyja is, prágai fogságában kiállja ő is a megaláztatás hét próbáját, amíg egyszerre csak szinte gyerekkővel királlyá koronázzák a Duna jegén. Negyvenezernyi nép választotta meg. A népi származású Hunyadi János fiát választották meg, azét a Hunyadi Jánosét, aki maga is mesebeli hirtelenséggel emelkedett ki az ismeretlenségből, s aki tetteivel, magaviseletével mindig hű maradt a néphez, értett a nép nyelvén: botos paraszttal verte vissza a törököt. A nép szeretetére és megbecsülésére nevelhette gyermekét is.

Sok történetet őriz a néphagyomány már Mátyás gyermekkoráról is. Ezekben a történetekben paraszt-

fiúkkal hancúroznak, öreg szántóvetőkkel beszélget, szegényeken segít. Mindnyájan ismerjük azt a szép történetet, melyet Erdélyi János versbe is foglalt Mátyás a szántó címmel. „Még iskolás fiú korában / Mátyás egy könyvvel tarsolyában / A háztól elszökött, / Suhancnak öltözött. / Már szántogattak a mezőben / A szép tavaszra vált időben, / S a Szent-Gellért megett / Épp egy öreg szántót találta, / Kinek sehogyse folyt munkája...”

Az ostoros bérest a barázda végén a hideg rázza, Mátyás vállalja helyette a munkát, egész nap keményen dolgozik, de este a keresetét odaadja az ostorosnak, és kioktatja a gazdát, hogy jól bánjon a szegény béresekkal.

Példabeszédek című könyvében Dugonics András is feljegyez a maga kedvesen döcögő nyelven egy régi történetet a gyermek Mátyásról.

„Mátyás király még kiseded korában királyosdit játszván a gyermekekkel, mivel magáért mindenkor kitett, a többtől királynak tettetett. Ezt nem jó szívvel vevén a játékmester, ki a gyermekek között legéltebb volt és maga vágyott a királyság után, maga ült a királyi székbe, Mátyást pedig egy alacsonyabb székbe maga mellé ültette. Erre Mátyás föl nem háborodott, hanem csendességgel csak azt mondotta, hogy:

– Ő magáért mindenkor meg fogna felelni, meg is mutatni azt, hogy nem a hely teszi az embert nagygyá, hanem a nagyra menendőtől veszi minden becsületét a hely is.”

A mesehős vágyalom és példakép. A királyságra jutott árva fiú harcában mindig a nép igazsága győz. A mesebeli király tetteivel pedig azt fejezi ki a nép, hogy miképp képzele ő el az igazi urat és királyt. Mintegy használati utasítást ad a fejedelmeknek, hogyan viselkedjenek, ha meg akarják szerezni a nép szeretetét és általa – mint láttuk – a halhatatlanságot.

A Mátyásról szóló történetek legnagyobb része ilyen egyszerű, de annál megszívlelendőbb útmutató. Az ország és a nép mindenfajta vezetői számára külön-külön sorozatot lehetne összeállítani, külön a papoknak, bírácoknak, katonácoknak, főuracoknak. A nép Mátyása valamennyiüknek példát adott.

Elég tán csak megemlíteni a gömöri bájos és tanulságos esetet, midőn a szőlőhegyen mulató díszruhás országnagyokat egyszerre csak kapálásra fogja, a kapásokat meg odaülteti az árnyékos asztalokhoz, hadd ízleljék meg kölcsönösen egymás sorsát.

A városbíracnak Kolozsvárott adott példát, ezúttal már egy kicsit keményebbet. Ezt a történetet Heltai Gáspár már négyszáz évvel ezelőtt így meséli el:

„Mátyás király Erdélybe bémenvén, Hunyadon elorozkodék a seregtől és Kolozsvárra bémenvén

mind alá s fel kerengett a városban. Azután a mészárszékbe ment, és ott ülvén, úgy lógatta a mészárszéken a lábát. Egy bíró lakott ott ellenébe a mészárszéknek, ki a jobbágyokkal nagy sok tűzre való fát hozatott volt, és kolozsvári szegény néppel azt felvágatta volt. Annakutánna a poroszlókkal mind a fa mellé kergeté a szegény népeket a piacról, hogy a fát behordanak a bírónak az udvarba és asztagba rakják. Úgy találta az egyik poroszló Mátyás királyra is, és monda neki:

– Jere te sima orrú, hordj fát.

Mondja Mátyás király:

– Hány pénzt adsz?

– Ebet adok.

És jót rándíta egyet a válla között a bottal, és úgy hajtó őtet a ház elébe a vágott fa mellé. Hogy oda juta a király, tehát a bíró fekszik a könyöklőn.

Mondá Mátyás király:

– Mit adsz, hogy be segítsem a fát vinni?

Monda a bíró:

– Co el kutyafülű! Hordjad, mert ezennel úgy kékül meg a hátad. És szegény Mátyás királynak váltig kelle hordani. A behordásba pedig három hasáb fára megírta volt Mátyás király az ő nevét veres krétával. Azonban elorozkodék onnét, és Gyaluba ment fel a sereg közibe. Harmadnapra alájő Kolozsvárra. Mikoron egynehány nap mulatott volna, szembe hívatá a kolozsvári bírót és a tanácsot. Hogy szembe volnának, megkérdi a bírót, mint volna a város? épülne-é vagy nem? volna-é a szegénységnek valaki nyomorítására, avagy nem?

Felele a bíró:

– Felséges urunk, a te felséged oltalma alatt jó békességben vagyunk: nincsen a szegénységnek semmi nyomorúsága.

Monda a király szolgálainak:

– Menjenek drabantok el, és hányják meg a bíró udvarában az új asztag fát, a fa között ott megtaláltok három hasáb fát, melyeken az én nevem vagyon megírva veres krétával, hozzátok azokat ide. És fogjátok meg a bíró poroszlóit, és hozzátok azokat is ide.

Es fordulván az egyik poroszlóra és monda neki:

– Lator! Nézzed a' orromat, ha sima? Lator! most is tüzel a hátam a te ütésed miatt.

És monda az uraknak:

– Lássátok a nagy kegyetlenséget!

És megbeszélé nékik az egész históriát."

Aztán a bírót ott helyben felakasztatta, de a poroszlót, aki csak urának engedelmesskedett, csupán pellengérré és száműzetésre ítélte.

A fölfuvalkodott gazdagoknak is küldött figyelemzetést. Ezt Fridvalszy János jegyezte fel: „Offenbányán egy kamarás meggazdagodva, olyan kevély lett, hogy röstellett már a földre lépni is. Tizenkét aranycsészét készítettett hát, s mikor valahova ment, inasai lába elé rakdosták az aranyedényeket, hogy rájok tapodjon.

Mátyás királynak fülébe jutott ez a bolondság. Elment Offenbányára. Beszállt egy szegény emberhez, és megleste az ablakból, mikor vasárnap a kamarás

arra sétált el az aranycsészéken. És mikor elment, ezt írta a ház falára: „Itt volt Mátyás király, megevett hat tojást, és látta az aranycsészéken templomba menni a kamarást.” Mások szerint azonban csak ezt írta a falra: „Hic fuit Mathias rex, comedit ova sex.” De ez épp elég volt a fölfuvalkodott embernek. Ijedtében úgy elbujdosott, hogy a híret sem hallották többé."

A katonáknak nemcsak bátorságból adott példát azzal, hogy viadalra hívta ki a cseh Holubárt, hanem éleseszűségéből, sőt ravaszságból is. Saját maga szokott belopózni az ellenség táborába, egy kis tájékozódás végett. Heltai szerint egyszer egy egész nap közvetlenül a török császár sátra körül tájékozódott és közben árpát árult. Heltai egy másik feljegyzését Jókai is feldolgozta.

„Mátyásnak meglehetősen nagy orra volt, ami nagyon jól van, „ha akar, legyen” azt mondja a kecskeméti ember. Egyszer azonban szinte vesztére szolgált ez a tekintélyes orra.

Valami nagy várost ostromolván, hogy annak gyöngéit kiismerhesse, maga álruhában belopódzott oda. Azonban valaki ráismert s rögtön parancsot adtak a város kapuinál levő öröknek, hogy vigyázzanak és ki ne bocsássák.

Mátyás megtudta ezt, s hirtelen egy szekeres tót öltözetét vevé magára, elkezdett egy szekérekereket hajtani maga előtt a kapun kifelé.

A kapuór látva, hogy mint siet a tót a futó kerék után, nem állhatta meg, hogy rá ne kiáltson nevetve:

– Te szotyák! Akkora orrod van, mint Mátyás királynak – s azzal egy jót húzott a hátára.

A király túrta a tréfát s csak akkor nevetett ő is, mikor már a kapun kívül volt.

Kereshették aztán odabenn Mátyás királyt."

Így kémlelte és tanulmányozta saját országát is. Álruhában járta a falvakat, ő volt az első magyar falvizsgáló. Az udvaroncok hízelkedésénél százszorta jobban szerette a nép egyenes feleleteit és fortélyos észjárását. Rengeteg történet szól erről is.

„A gazdag főurak minden lépten-nyomon unszolták Mátyás királyt, ki megürült jószágért, ki hivatalért. Egyszer kivitte őket magával a szántóföldek közé, s amint ott járkálnak, szemébe tűnik egy öreg paraszt, aki négy ökörrrel szántogatott csendesen. Mátyás megismerte a pórt, egykori hű katonája volt ifjú korában s furfangos ötleteire még a táborból emlékezett. Megszólította szíves leereszkedéssel.

– Hát jó öreg, *messzi* van-e még a *messzi*?

– Bizony nagyságos uram, *csak az ökröm szarváig*.

– Hát aztán hány még a *harminckettő*?

– Bizony már csak *tizenkettő*.

– De azért meg tudnál még most is *fejni három vén bakkecskét*?

– Meg bíz én, nagyságos uram.

Mikor a királyi várba visszakerültek, azt mondta a három főúrnak:

– No, ha azt akarjátok, hogy kívánataitokat teljesítsem, hát fejtsétek meg nekem azt a három kérdést, válaszával együtt; addig ne is alkalmatlankodjatok kéréseitekkel.

A három főúrnak nem volt előbbrevaló gondja, mint hogy felkeressék az öreget s körülfogják, hogy mondja meg: mit jelentett az az első kérdés:

– Megmondom bíz én száz aranyért. – Hát uraim, amíg fiatal voltam, az volt a messzi, amíg elláttam a szememmel: most az ökreim szarváig látok, tehát csak odáig terjed a messzi.

– Mit jelent a második kérdés?

– Azt is megmondhatom, de csak kétszáz aranyért.

A főurak lefizették a nagy bírságot.

– Nohát a második kérdés azt jelenti, hogy hajdan harminckét fogam volt: és most hány van meg belőle? Bizony már csak tizenkettő.

– Hogy oldja meg, hogy fej meg őkelme három bakkecskét? – kérdezték a paraszttól.

– Megmondom ezt is, de már csak háromszáz aranyért.

A főurak elszörnyedtek, de minthogy az öreg nem hagyott alkudni magával, megfizették a háromszáz aranyat.

– Hát uraim, mondja az öreg, így fejem meg a három bakkecskét, ahogy az imént megfejem kegyelmeteket. Ezt értette a király úr ő nagysága.

Vajon elmondták-e aztán a királynak, mi volt az értelme a három kérdésnek, azt már nem tudni.”

Nem bánta a király azt sem, ha éppen ő maradt alul az ilyen tréfás szójátékokban.

„Volt egyszer egy nagyon okos leány; olyan okos volt, hogy a híre eljutott még Mátyás királyhoz is. Eszébe ötlött egyszer, hogy kipróbálja a leány okosságát. Felhívatta hát magához Budára, és azt mondta neki:

– Édes lányom, van nekem a padláson százesztendő fonalam, fonj belőle nekem aranyfonalat.

– Van az én édesapámnak százesztendő sövénykertje; abból csináltasson nekem aranyorsót, akkor majd fonok aranyfonalat.

– Van nekem a padláson száz lyukas korsóm, foltozd be őket.

– Előbb fordíttassa ki a korsókat, aztán majd vetek rájuk foltot.

– Hozz is, meg ne is; legyen is, meg ne is!

Hozott az okos leány két szita között letakarva egy galambot.

Mikor aztán a király nem tudta, mi van a két szita közt, és meg akarta nézni, hát a galamb tüstént elrepült: volt is, meg nem is.

Mátyás királynak igen megtetszett az okos leány, és gazdagon kiházasította őtet.”

Napszámra sorolhatnánk az ízesebbnél ízesebb történeteket, melyekben valóban mindig az igazság: a szegények joga győz. Mátyásnak csak egy-két igazságos tettet kellett a valóságban elkövetnie, épp csak lelkiületét kellett megmutatnia, hogy a hálás nép számlálatlanul ruházza az ő személyére a világ minden igazságos cselekedetét. Ráruházta álmait is: mindazt, amiben igazságot várt.

Nemcsak a magyar nép rakta rá mesebeli kincseit. Mátyás nagy hódító volt a politika és a háború eszközeivel, de legnagyobb hódítását a szívekben hajtotta végre. Sokat beszélünk ma a Duna-medence népeinek összefogásáról, sürgető egységéről. Nos ez az egység Mátyás személyében ma is eleven valóság. A legmagyarfalóbb külföldi tudósok is kénytelenek megállapítani, hogy Közép-Európa egyetlen közös népi hőse ő. A politika félreértésén, ellentétén, sőt viszályán túl a szlovák paraszt mondáiban éppúgy a mi Mátyásunk testesíti meg az igazságot, a bölcseséget, a nép jogát a szabad és jókedvű életre, akár a szerb, a ruszin, a horvát vagy a vend népmesékben.

A szlovének egyik legszebb népi dala szerint Kralj Matjaz megígérte a népnek, hogy nem hal meg soha, hanem csak pihenni tér egy barlangba, csak aludni fog. De újra eljön majd, kihúzza kardját, talpra serkenti a vitéz cserna vojszját, a fekete sereget, s kivívja megint a Boldogságot, a Békét és az Igazságot.

Ha van vonzó magyar birodalmi gondolat, azt a leghatásosabban ez a legendabeli Mátyás király hirdeti. A népnek vigaszt és reményt hirdet, az uraknak pedig azt, hogy íme érdemes a népet pártolni: ez a lélek halhatatlanságának, az üdvösségnek útja, itt e földön is.

(Naplójegyzetek, 1941.)

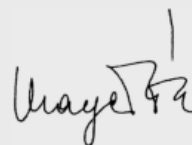
Kedves Barátunk!

Köszönjük, hogy a Filantróp Társaság Barátság Egyesületének, mely a **Barátság** című folyóirat kiadója, juttatta személyi jövedelemadójának 1%-át: 51 607 Ft-ot. A pénzt a lap megjelentetésére fordítottuk. Kérjük, gondoljon ránk ismét, amikor 2007. évi személyi jövedelemadójának 1 százalékáról rendelkezik és kedvezményezettként a Filantróp Társaság Barátság Egyesülete adószámát:

18037511-1-43

tüntesse fel. Adóbevallásával együtt küldje meg az Adóhivatalnak.

Köszönettel és tisztelettel:

Mayer Éva
elnök